

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD S.Jamoldinova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD., dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IJODIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQIY FAOLIYAT TURLARIDAN FOYDALANISH

Aliyeva Ravshanoy,

*Namangan viloyat pedagogik mahorat markazi, Maktabgacha, boshlang'ich va
maxsus ta'lim metodikalari kafedrasida o'qituvchisi.*

aliyevavaravshanoy18@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirishda musiqiy faoliyat turlarining o'rni hamda pedagogik-psixologik mexanizmlari ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Musiqa tinglash, qo'shiq kuylash, musiqiy-ritmik harakatlar, bolalar musiqa cholg'ularida chalish hamda musiqiy-dramatik ijodkorlik kabi asosiy yo'nalishlarning bolaning kognitiv, hissiy, motorik va estetik rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, mashg'ulotlarni zamonaviy interaktiv texnologiyalar, integratsiyalashgan yondashuv hamda improvizatsiya metodlari asosida tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar va amaliy modellar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, ijodiy qobiliyat, musiqiy faoliyat, musiqiy idrok, qo'shiq kuylash, musiqiy-ritmik harakatlar, bolalar cholg'ulari, improvizatsiya, estetik tarbiya, pedagogik integratsiya.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗЛИЧНЫХ ВИДОВ МУЗЫКАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В данной статье научно и практически анализируются роль и психолого-педагогические механизмы использования различных видов музыкальной деятельности в формировании и развитии творческих способностей детей дошкольного возраста. Рассматривается влияние слушания музыки, пения, музыкально-ритмических движений, игры на детских музыкальных инструментах и музыкально-драматического творчества на когнитивное, эмоциональное, моторное и эстетическое развитие ребенка. Разработаны методические рекомендации и практические модели организации занятий на основе современных интерактивных технологий, интегрированного подхода и методов импровизации.

Ключевые слова: дошкольное образование, творческие способности, музыкальная деятельность, музыкальное восприятие, пение, музыкально-ритмические движения, детские инструменты, импровизация, эстетическое воспитание, педагогическая интеграция.

THE USE OF VARIOUS TYPES OF MUSICAL ACTIVITIES IN DEVELOPING THE CREATIVE ABILITIES OF PRESCHOOL CHILDREN

This article provides a scientific and practical analysis of the role and psychological-pedagogical mechanisms of utilizing musical activities in fostering and developing the creative abilities of preschool

children. It examines the impact of music listening, singing, musical-rhythmic movements, playing children's musical instruments, and musical-dramatic creativity on cognitive, emotional, motor, and aesthetic development. Methodological recommendations and practical frameworks are formulated, emphasizing interactive technologies, integrated educational approaches, and improvisation techniques.

Keywords: *preschool education, creative abilities, musical activities, musical perception, singing, musical-rhythmic movements, children's musical instruments, improvisation, aesthetic education, pedagogical integration.*

KIRISH

Sivilizatsiya taraqqiyoti o'ta iqtidorli insonlarga bog'liqligiga hech kim shubha qilmaydi. Butun sayyoramizning turmush sharoiti va kelajagini yaxshilashga bo'lgan eng katta umidlar ijodiy fikrlaydigan yoshlar bilan bog'liq bo'lishiga qaramay, bolalikda ular odatda «ochilish» va o'zlarining individualligini ko'rsatishga yo'l qo'yilmaydi. Biroq, bu har doim ham shaxs uchun ham, butun jamiyat uchun ham fojiali emas. Ijodiy samaradorlikka hissa qo'shadigan xarakter xususiyatlarini ancha erta aniqlash mumkin. Zamonaviy ta'limning eng muxim vazifalaridan biri shaxs tarbiyasida yangicha yondashuvni tashkil etishdir. Bu jarayonlar bolaning ijodiy faol, mustaqil fikrlovchi, muloqotchan va turli vaziyatlarga moslashuvchan bo'lishini ta'minlaydi. Zamonaviy pedagogika va psixologiya sohasida xar bir bolani tarbiyalash va taraqqiyotda birinchi navbatda bolaning shaxsiyati, iste'dodi, ijodkorligi va qobiliyatini rivojlantirish chuqur ahamiyat etishini tasdiqlamoqda [1].

Amerikalik psixolog Abraxam Maslouning fikricha shaxsga ta'sir etuvchi irsiyat, tarbiya, atrof-muxit kabi omillar bolaning kamol topishida muxim ahamiyatga ega xamda bu faoliyat davomida bolada [2]:

- ijodiy tasavvurni rivojlantirish;
- ijodiy tafakkur ko'nikmalarini shakllantirish;
- fikrlashda tizimlilik;
- harakatchanlik qobiliyati yoki o'z-o'zini rivojlantirish;
- yechim qidirish uchun kuch va imkoniyat topish;

- ijodiy intuitsiya;
- nutq rivojlanishi kabi jixatlarga aloxida e'tibor berish zarur.

Torrens ijodkorlikni «betartiblikdan tashkariga chiqish» deb yuritib, fikrlash jarayonini tasvirlaydi. Torrens ijodiy fikrlashga o'rgatishning 4 ta asosiy sababini keltirdi [3]:

1. Ijodiy fikrlash yaxshi ruxiy salomatlik va shaxsiyatni rivojlantirishga yordam beradi.
2. Ijodiy fikrlash yangi bilimlarni egallashga olib keladi.
3. Ijodiy fikrlash kunlik muammolarni hal kilishda yordam beradi.
4. Ijodiy fikrlash bugungi va kelajak avlodlarning xayotida yordam beradi.

Bola o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'ganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi bolalarning ijodiy qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun uzoq yillar davomida poydevor qo'yiladi va ma'lum faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda bolaning o'zini-o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Bola ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni yechish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e'tibor qaratishi zarur [4].

1-rasm. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan omillar.

Ijodiy qobiliyatning rivojlanishiga ijobiy ta'sir etuvchi omillar bilan bir qatorda uning taraqqiyotiga salbiy ta'sir etuvchi holatlar ham mavjud. Ota- onalarga tavsiyalar [5-7]:

- bolangizning dunyoqarashini boyitish, ijodiy rivojlantirish maqsadida ko'proq har xil voqealarga boy kitoblarni o'qib bering;
- o'zingizning kasbingiz haqida gapirib bering va ishxonangizga sayrga olib boring, kasb tanlash ehtiyoji tug'iladi;
- bolangizni tez-tez sayrlarga olib chiqing, ijodiy rivojlanadi;
- sayr vaqtida tabiatdagi ranglar, predmetlar va hayvonot dunyosi haqida to'liq tushuncha bering, ekologik tarbiyasi oshadi;
- bolangiz savol bersa urushmang, savollariga to'liq javob bering, ongi o'sadi;
- bolangizni mustaqil ish qilishga o'rgating, u katta bo'layotganini his

qilsin;

■ bolangizga oilasini sevrishga, ardoqlashga o'rgating, zero Vatan ostonadan boshlanadi;

Shunday qilib, bolalar ijodiy qobiliyatlarini uning ijtimoiy-psixologik taraqqiyoti mahsuli bo'lib, muntazam o'zaro ta'sir etib boruvchi ko'plab omillarning inson ruhiyatiga ta'siri natijasi hamda ta'limga pedagogik-psixologik tayyorlikning eng muhim ko'rsatikichidir.

METODOLOGIYA

Ijodiy rivojlantirish omillari bolaning ijodiy faoliyatida ijodiy intilishi, ijodiy qobiliyati, ijodiy qobiliyat maqsadi, yo'nalishi va o'zini boshqara olishida ko'rinadi va uni o'zining faolligi, o'zini-o'zi boshqara olishi bilan yetuk rivojlanayotgan, o'sayotgan shaxsga aylanayotganini bildiradi. Ta'limda ijodiy qobiliyat shunchaki bir ehtiyoj emas, balki uning avangardidir: boshqa har qanday tizim deyarli har doim shu qadar ko'p yangilik va tajribalar bilan o'zining progressiv rivojlanishi haqiqatini tasdiqlay olmaydi. Ta'limning jamiyatdagi o'zgaruvchan roli ko'plab ijodiy tafakkur sohiblariga va innovatsion jarayonlarga olib keldi. Bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda ham ularga xos bo'lgan ijodiy qobiliyat xususiyatlarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ijodiy qobiliyatlar rivojlanishi uchun zamin bo'lgan sifatlarning mavjudligi va mustaqil fikrlash ko'nikmasining taraqqiyoti bolaga ta'lim jarayonidagi turli vaziyatlarga muvaffaqiyatli moslashish, o'zgargan holatlarni anglay olish hamda o'zining bilish jarayonlari va xulq-atvorini unga mos tarzda yo'naltira olish imkonini beradi.

NATIJA

Musika bolaga bevosita emotsional ta'sir etib, unga javoban dastlabki xatti-harakatlar qilishi, keyinchalik asosiy musiqiy qobiliyatlarini shakllantirish uchun zamin yaratadi. Ushbu yo'nalishda bolaning rivojlanishi muvoffaqiyatli kechishi uchun musika tarbiyasi ishini amalga oshirishda musika va bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish lozim. Pedagog bolani maktabgacha bo'lgan yosh davridanoq musika bilan

muloqot qilishga o'rgatib, oddiy (bolalar musiqa asboblari) aytilgan yoki ijro etilgan) kuylarni tinglash tajribasining ortib borishi, ovozi yoki harakatlari bilan unga javob qaytarishi, keyingi rivojlanish bosqichida faol musiqiy faoliyat yuritishiga poydevor yaratadi. Bolalarning barcha musiqiy faoliyat turlarini rivojlantirishdan ko'zlangan maqsad – musiqani sensor (hissiy) idrok etish qobiliyatini shakllantirishdir. Ularda musiqiy sensor qobiliyatni rivojlantirish asosida tovushning to'rtta xususiyati, ya'ni: tovushning baland-pastligi, uzun-qisqaligi, tembr va kuchini diqqat bilan tinglash, farqlash, ifoda etish yotadi. Shu o'rinda bir narsani aytish kerak, musiqiy qobiliyati bo'lgan barcha insonlarning avlodlari ham musiqiy qobiliyatga ega bo'ladi, degan fikrga qo'shilmaymiz. Ularning bolalarida musiqaga layoqat bo'lishi mumkin, lekin shu layoqat rivojlantirilmasa, layoqat qobiliyatga aylanmay, ya'ni shakllanmay qoladi. Zero, musiqa yosh avlodning ma'naviy, badiiy – axloqiy madaniyatini shakllantirishga, milliy g'ururi va vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishga, fikr doirasini kengaytirishga, ijodiy mahorati va badiiy didi o'sishiga, mustaqilligi va tashabbuskorligini tarbiyalashga xizmat qiladi.

Musiqiy faoliyat bola miyasining har ikki yarim sharini baravar faollashtiruvchi, eshitish, ko'rish, harakat va nutq markazlarini sinxronlashtiruvchi universal vositadir. Ushbu jarayon shunchaki tayyor musiqiy namunalarni takrorlashdan iborat bo'lib qolmasdan, bolada mustaqil fikrlash, erkin improvizatsiya qilish hamda nostandart ijodiy yechimlar topish layoqatini uyg'otishga xizmat qilishi zarur.

Musiqa san'ati o'zining emotsional ta'sir kuchi, obrazlilik va ko'p qirraliligi bilan bolaning ichki dunyosini boyitishda beqiyos vositadir. Musiqiy faoliyat orqali bola dunyoni tovushlar, ohanglar va ritmik tuzilmalar vositasida anglaydi. Bolalikdagi ijodiy intilishlar ko'pincha musiqiy o'yinlar, qo'shiq to'qish, ritmik harakatlar orqali namoyon bo'ladi. Shu bois musiqiy faoliyat turlarini tizimli tashkil etish bolalarning ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarishning yetakchi omillaridan biri hisoblanadi. Bolalar ijodkorligi kattalarning professional ijodidan tubdan farq qiladi. Agar professional ijodda

ijtimoiy qimmatga ega bo'lgan yangi moddiy yoki ma'naviy mahsulot yaratish bosh mezon bo'lsa, maktabgacha yoshdagi bolalar ijodida jarayonning o'zi va uning bola ruhiyatiga ko'rsatadigan ta'siri birlamchi ahamiyat kasb etadi.

Musiqqa bolalarga cheksiz quvonch va shodlik bag'ishlovchi muhim estetik tarbiya vositasidir. Bolalar musiqqa eshitish qobiliyatini, musiqadan emotsional ta'sirlanish hislatlarini shakllantirmay ularni musiqaning sehrli olamiga olib kirish kutilgan natijani bermaydi, o'zining tarbiyaviy ahamiyatini yo'qotishi mumkin. Eng kichik yoshdan boshlab bolalar musiqiy tovushlarni boshqa atrofdagi shovqinli tovushlardan farqlay boshlaydilar. Ular eshitgan musiqalarga diqqatlarini qaratadilar, tinchlanib tinglaydilar, unga javoban o'z xatti-harakatlar majmuasini namoyon qiladilar, kuladilar, qiyqiradilar va turli xarakatlar ko'rsatadilar. Ularning yoshi kattalasha borishi bilan musiqaga bo'lgan munosabatlari ham o'sib murakkablasha boradi. Endilikda musiqqa asarlari xarakterlari, ifoda vositalarini anglaydigan, nisbatan murakkab psixologik qobiliyatlarga ega bo'la boradilar. bolalarni estetik va ahloqiy jixatdan tarbiyalashda alohida o'rin tutadi. Maktabgacha ta'limdagi musiqiy tarbiya estetik tarbiyaning muhim sohasidir.

Musiqqa bolalar uchun quvonch va kechinmalar dunyosi bo'lib, musiqiy va amaliy faoliyat turlarida namoyon bo'ladi, ya'ni musiqqa tinglash, qo'shiq aytish, musiqqa jo'rligida xarakat qilish va bolalar musiqqa asboblarni chalish jarayonida ularda hissiy tuyg'ulari rivojlanib boradi

Bolalarning vaqtlarini to'g'ri taqsimlash, ularga kerakli bilimlarni berishda, maktabgacha ta'lim tashkilotida pedagogik vazifalarni to'g'ri qo'yish muhim.

Musiqaga qabul qilinadigan (tinglash orqali) ob'ekt yoki o'quv fani sifatida ham qarash mumkin. Shuningdek, unga boshqa tomondan, ya'ni kundalik, ijtimoiy hayotimizning ajralmas (xuddi uyqu va ovqat kabi) bir bo'lagi sifatida yondoshish ham mumkin.

Musiqqa insonga bevosita va kuchli emotsional ta'sir etuvchi vositadir. Insonning hissiy kechinmalari bilan bog'liq voqea va hodisalar aksariyat hollarda musiqqa bilan hamohang tarzda kechadi.

Musiqqa bolalarni rivojlantirish uchun boy manbadir. Bolalarda hissiyotning rivojlanishiga ko'maklashishi musiqaning eng yaqqol namoyon bo'ladigan rolidir: alla bolalarni tinchlantiradi va xotirjam qiladi, alla eshitib uxlagan bolalar o'z qo'g'irchoqlariga ham alla aytadilar. Tinchlantiruvchi musiqqa albatta qo'shiq bo'lishi shart emas. Barcha zamonlarda va xalqlarda onalar o'z go'daklariga takrorlanuvchi ikki notali ohangni past ovozda kuylaganlar. Har bir madaniyatda mehr-muhabbat va bayramlar xaqidagi oddiy qo'shiqlar mavjudki, bolalar ularni yodlay oladilar va bu ularga o'z his- tuyg'ularini ifodalashga yordam beradi.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda musiqiy faoliyat turlaridan oqilona foydalanish ularning nafaqat musiqiy iqtidorini, balki shaxsiy sifatlarini, intellektual salohiyatini va atrof-olamga nisbatan qiziquvchanligini tarbiyalaydi. Musiqqa tinglash orqali ichki tasavvur va his-tuyg'ular boyisa, qo'shiq aytish va cholg'uda chalish orqali mustaqil yaratuvchanlik ko'nikmalari shakllanadi; musiqiy-ritmik harakatlar esa bolaga o'z hislarini erkin va dadil ifoda etish imkonini beradi. Mazkur jarayon an'anaviy yodlatish usullaridan voz kechib, izlanuvchanlik, improvizatsiya va erkin o'yin texnologiyalariga asoslangandagina kutilgan pedagogik samarasini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2019.
2. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotlarining davlat o'quv dasturi. — Toshkent, 2022.
3. Vetlugina N.A. *Vozrastnie osobennosti muzikalnogo vospriyatiya detey.* — Moskva: Prosveshchenie, 2018.
4. Teplov B.M. *Psixologiya muzikalnix sposobnostey.* — Moskva: Nauka, 2013.
5. Hasanova Sh., Qilicheva M. *Maktabgacha yoshdagi bolalarni musiqiy tarbiyalash metodikasi.* — Toshkent: O'qituvchi, 2020.

6. Radinova O.P. *Muzikalnoe vospitanie doshkolnikov*. — Moskva: Akademiya, 2019.
7. Orff C. *The Schulwerk: Music for Children*. — Schott Music, 2015.